

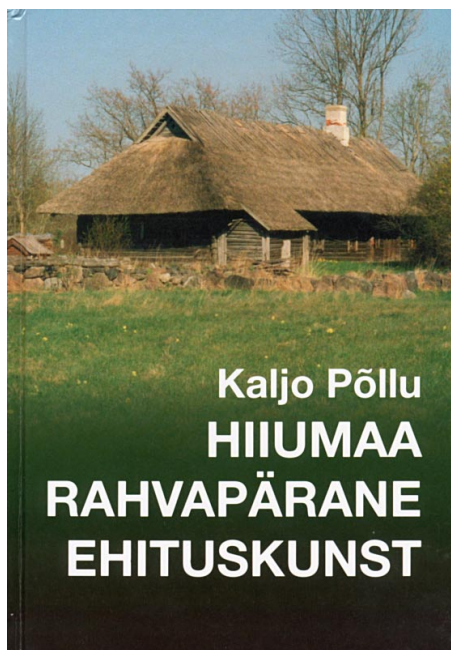
Raamat rahvapärasest ehituskunstist kui elulaadi kajastajast

Kaljo Põllu. *Hiiumaa rahvapärane ehituskunst: Eesti Kunstiakadeemia uurimisreisi materjalide põhjal.* Tartu: Ilmamaa 2004. 366, [1] lk.

2004. aastal ilmus kunstniku ja Eesti Kunstiakadeemia õppejõu emeriitprofessor Kaljo Põllu raamat Hiiumaa rahvapärasest ehituskunstist.

Teos on valminud Eesti Kunstiakadeemia uurimisreisi kogutud materjalide põhjal. Sellised õppekäigud algasid pärast seda kui Kaljo Põlust sai 1970. aastate keskel Eesti Riikliku Kunstiinstituudi joonistusõppejõud. Sügav huvi rahvakultuuri vastu oli tal välja kujunenud juba Tartus ülikooli kunstikabinetti juhatades. Laiemat kõlapinda leidnud uurimismatkad Nõukogude Liidus elavate sugulasrahvaste juurde olid üksnes osa välitöödest, sest ekspeditsioonidel käidi ka Eestis, sh Hiiumaal. Esimene käik sinna sai teoks 1982., viimased 2002. ja 2003. aastal. Uurimisreise on vahepeal juhendanud ka tekstiilkunstnik Malle Antson.

Märkigem, et ühegi teise Eesti paiga kohta nii ulatuslikku, põhjalikku ja analüüsivat käsitlust seni ilmunud pole. Kolme aastakümne eest üllitatud Karl Tihase mahukas *Eesti talurahvaarhitektuur* (Tallinn: Kunst 1974) on üldine ja sootuks teiselaadne raamat, Tamara Habichti Kagu-Eesti taluehitiste käsitlused (*Rehielamu Kagu-Eestis 19. sajandi teisel poolel*; Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Etnograafiamuuseum 1961 ja monograafia *Rahvapärane arhitektuur*, Tallinn: Kunst 1977) jäävad aga kitsamalt etnograafiakeskseks. Kõige enam lubavad võrdlust ehk Ago Rullingo Muhumaa-raamatud (*Muhumaa: Loodus, aeg, inimene*; Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2001 ja *Muhu Muuseum, Koguva küla*;

Koguva : Muhu Muuseum 2003), kuid need ei piira vaatepunkti ehitistega.

On imetlusväärne, kuidas Kaljo Põllu, kes ise on Hiiumaalt pärit, on suutnud äratada üliõpilastes huvi, luua toimiva meeskonna ja seda juhendada. Põhiline ajend selleks näib olevat olnud missioonitunne, sise-mine vajadus jäädvustada ja nüüd laiemalt tutvustada Hiiumaa rahva-pärest ehituskunsti.

Antud uurimistöös leiavad mitmekülgse pildi andmiseks käsitlemist üsna erinevad teemad: sissejuhatavas osas tuuakse välja olulisimad põhimõtted, millela jääks arusaam ehituskunstist ühekülgseks. Näiteks on viimase aja kiired muutused ühiskonnas tekitanud ükskõiksust pärimusliku ehituskunsti vastu, mis aga viib kohaliku eripära kadumisele. Siin tekibki küsimus, kuidas suudaksime uusi, väljastpoolt tulevaid nähtusi vastu võttes ja endasse sulatades taasluua oma eripära. Autor sõnastab oma vaatlusaluses raamatus vastuse nõnda:

Selleks, et taasloovatenä püsima jääda, tuleb toetuda eelkõige oma esivanemate elutarkusele ja alles siis otsida eeskujusid väljastpoolt (Põllu 2004: 19).

Sissejuhatavasse ossa jääb ka ehitistega seotud sümbolite, alusvormide ehk algkujundite ja arhetüüpide tutvustus: katusega kaetud majake *aedicula* (jumala eluase ehk), mõneti hilisem sammaste ja viiluga piiratud seinatühemik või kahest sambast ja ühest kandetalast koosnev ühendus *trilithon*, seejärel rändkarjakasvataja telk. Nendest lähtub edaspidine arhitektuuri areng.

Ehituskunstist saamegi tõsisemalt rääkida alles siis, kui inimene lisaks eluaseme omamisele kohaneb ka ümbruskonnaga. Sellega seoses on antud põhjalik selgitus mõistetele *maja*, *kodu* ja *koht*, mida seob ühine tunnus – *lähedus*, mis aitab luua tasakaalu eraldatuse ja avatuse vahel. Nii ei saa ehituskunsti käsitlemisel rõhutada ainult ainelist külge, vaid ka inimese mõtte- ja tundemaailma, millele K. Põllu oma raamatus ka osutab.

Hiiumaa ehituskunsti paremaks mõistmiseks on antud ülevaated looduse paikkondlikest erisustest, (asustus)ajaloost ja vanadest maakaartidest, kus on Hiiumaad kujutatud. Eraldi vaadeldakse kohalikke ehitusmaterjale (puit, raudkivi, paekivi, kruus, liiv jt), hooneid ja nende osi (vundament, seinad, katus, lagi jne). Joonisel (lk 71) on välja toodud ka majade tüüpilised väliskujud.

Hiiumaa puhul iseloomustatakse kõigepealt külasid, seejärel talusid koos õue ja ehitistega. Taluehitiste juures alustatakse elamutest (rehi-elamud, eraldi ehitatud elamud jms) ja seejärel antakse mitmekülgne pilt kõrvalehitistest (rehi, suveköök, saun, laut, hobusetall, sepikoda, ait, kuur, aed, väravad jms). Peale taluehitiste käsitletakse ühiskondlikke hooneid (vallamaja, koolimaja, külapood, rahvamaja, apteek, haigla, kõrts,

meierei jm) ja Kärdla linna ehituslikku kujunemist – seega saare arhitektuuri erinevaid külgi.

Tänu kunstiüliõpilaste välipraktikale saame näha rohkeid ja põhjalikke küla-, talu- ja muude ehitiste plaane, mis hõlmavad väga erinevaid Hiiumaa piirkondi. Väärtust lisavad fotod jooniste juures ja metaandmed konkreetse küla või talu kohta. Veel 2002. ja 2003. aasta suvel on kontrollitud ja täpsustatud varasematel uurimisreisidel jäädvustatud andmeid ning fikseeritud vahepealsed muutused. Veenvaks näiteks heast tulemusest varasemate ja tänapäevaste fotode kõrvutamisel on Sõru (lk 90) ja Reheselja (lk 91) küla vaated aastatest 1955 ja 2002 koos lisatud selgitustega. Ehitusliku arengu uurimise ja analüüsi seisukohalt on neil hindamatu väärtus.

Eraldi peatükis on juttu nendest inimestest, kes on tegelenud Hiiumaa rahvapärase arhitektuuriga või sellega seotud teemadega (Carl Friederich Wilhelm Russwurm (1812–1883), Axel Olai Heikel (1851–1924), Ernst Ederberg (1891–1973), Gustav Ränk (1902–1998), Paul Ariste (1905–1990), Leo Tiik (1910–1996), Volli Mäeumbaed (sünd 1928), Vello Lõugas 1937–1998), Juta Holst (sünd 1940), Urmas Selirand (sünd 1948), Malle Antson (sünd 1950), Helgi Põllo (sünd 1956) ning antud ülevaade piirkonna uurimisloost alates 19. sajandi teisest poolest. Raamatu lõpus leiduvad allikaviited. Kõik see avab huvilisele tee teemasse veelgi põhjalikumalt süüvida.

Taluehitiste kunstilise tagapõhja käsitluses selgitatakse, miks paljud ehitised mõjuvad kaunilt – analüüsi aluseks on võetud kuldlõige ja selle rakendused. Selgituseks iseloomustatakse ka prantsuse arhitekti Le Corbusier (1887–1965) välja töötatud kuldlõikel ja inimese kehaosadel põhinevat mõõdusuhete kogumit *Modulor*. On peatunud ka ehitiste kaunistuslikel osadel (unkalauad, tuulelipud jm). Omapärane paikkondlik nähtus on näiteks hoonete välisseintele kinnitatud hukkunud purjelaevade nimelauad.

Ehituskunsti olemust aitab paremini selgitada ka peatükk ehituskunstist kui tähenduslikust mikrokosmosest. Ehitised kehastavad inimese loodud pisimaailma ehk mikrokosmost, mis on seotud maalt nähtava maailma ehk makrokosmosega. See näitab, et elamut võib vaadelda mitte ainult ainelisest, vaid ka mentaalsest seisukohast. Raamat esitab veel ehitiste paigutuse ilmakaarte suhtes, aga ka siseruumide planeerimise iseärasused. Lisaks arhitektuurile on Kaljo Põllu süüvinud mitmesse olulistesse rituaalsetesse toimingutesse ja tavadesse (nt pereliikmete paigutus söögilauas, millest on toodud huvitavaid näiteid). Seega ei käsitlen K. Põllu raamat üksnes ehituskunsti, vaid selle sidet elulaadi ja töökspidamisega. Nii näeb ta hooneid kultuurisõnumi kandjate, mitte juhuslike struktuuridena.

Sümpaatselt mõjub raamatu kujunduslik külge. Värviline kaanekujundus ja mustvalged illustratsioonid (joonised, fotod) sobivad suurepäraselt teemaga.

Kaljo Põllu koostatud uurimus on silmapaistev tähis rahvapärase arhitektuuri ja sellega seotud teemade edaspidisel uurimisel. See võiks olla eeskujuks ka mõne teise piirkonna materjali trükiseks koondamisel.

Raamat on vajalik ka neile, kes peale huvitatuse ehituskunsti vastu soovivad teha lähemat tutvust Hiiumaaga üldse. Praeguseks on jõudnud Ilmamaa välja anda ka teose kordustrüki.

Lembit Karu

Rolf Brednichi muistendiuuringud laienesid küberruumi

Rolf Wilhelm Brednich. *www.worldwidewitz.com. Humor im Cyberspace.*
Herder Spektrum 5547. Freiburg & Basel & Wien: Herder 2005, 160 lk.

Raamatu kaanel on koomikspilt: kiriku ees peigmees, piinlikul kombel kahe pruudiga, kes omavahel, suunurgad alaspidi, kõverpilke vahetavad. Sellelt, kes tal käevangus pole, küsib peigmees: "Kas sa ei saanud mu e-maile kätte?"

Kes raamatu kätte võtab, aimab, et tegemist on aktuaalse käsitlusega tänapäevasist ja tulevastest kommunikatsioonivahenditest. Ja tõega: Rolf W. Brednich siseneb pärast nelja kaasaegseid muistendeid käsitlevat bestsellerit uude teemavaldkonda, milleks on internet. Nagu iga tema muistendiraamat, sisaldab ka see teos mitte ainult käsitlust, vaid ka särava eessõna, mis annab ülevaate muistendiuurimise viimase aja seisust ja selle kõrval ka küberruuringust. Sellepärast on ka erialakaugetel lugejatel soovitatav mitte alustada tõeliselt meeltlahutavate näidetega, vaid lugeda kõigepealt läbi eessõna – selle abil on võimalik paremini aru saada R. Brednichi valikukriteeriumidest ja õpib samal ajal teatud aspektidele tähelepanu pöörama.

Kõigepealt annab autor ülevaate juba paljudiskuteeritud, aga kübernalja mõistmiseks vajalikust suulise ja kirjaliku huumori ajaloo ning märgib, et südamlik naerulagin viib küll mõtted suulisele interaktsioonile, kuid juba kirjakunsti algusaegadel tehti katseid rahvahuumorit raamatukaante vahele pressida. Koos selle märkimisväärse sammuga algas ka huumori keskne vahendamine.

R. Brednichi huumori ja naeru ajaloo teemalised mõtisklused jätkuvad tagasivaatega naljajuturaamatute (*Schwankbuch*) väljaandmisele varauusajal ja eriti renessansiajal, mida iseloomustab plahvatuslik rahvaraamatute õitseng. Tekkis uus raamatuliik, naljandiraamatud, mille sisu ja levikut on etnoloogilisest seisukohast usinalt uuritud.

Järgmise meediahuumori arenguastme tingis R. Brednichi arvates kirjutusmasina leiutamine. Juba 1911. aastal ilmus selle kohta väike uurimus. Mõned omal ajal masinakirja levinud tekstidest on teinud suisa hüppe küberaega. Kui 1970. aastail hakati kasutama paljundusmasinaid, saavutas *folklore of bureaucracy*, nagu seda nimetas hiljuti surnud Alan Dundes, uue mõõtme. Koos selle meediumiga ja peagi lisandunud faksiga sai mitte ainult tekste, vaid ka piltnalju valgukiirusel reprodutseerida ja ringlusse saata, sealhulgas enamasti selliseid, mis ei lahterdu ühegi ökotüübi alla.

1980. aastate keskel hakkas elektrooniline huumorisuhtlus vanu vorme kõrvale lükkama ja nüüd võib otsingumootoriga leida juba tuhandeid naljalehekülgi. Seda fenomeni on seni arvestatud eelkõige muistendi uurimisel. Hoogsalt võrdleb R. Brednich selliste veebilehekülgede koostajaid varauusaegsete kirjameestega ja märgib kaht aspekti: tendents lühidusele ühelt ja kontekstiteabe kõrvale jätmise teiselt poolt. Nagu Lutz Röhrichi 1977. aastal ilmunud naljaraamatus *Der Witz: Figuren, Formen, Funktionen* (Stuttgart: Metzler) on tavaks nalju sisu järgi lahterdada. Mõistet *kontekst* on käsitletud üksnes Elliott Ohring (*Engaging humor*, Urbana: University of Illinois Press 2003). Huvitav on ennekõike nn relokaliseerumise aspekt globaliseerumisprotsessis, mille all võib mõista üleilmse tähendusega sündmusi (*diaster jokes*, näiteks 11. september 2001, Challengeri hukkumine ja tsunami-katastroofid), mille külge liideti igale maale tüüpilised naljanditegelased (*glocalization*).

Mitte ainult kommunikatsiooniviisid, vaid ka välitööd on muutunud. Järgmised sammud toob R. Brednich sisse meilipostkastide allikaväärtuse. Nendest on kasu seetõttu, et neid on võimalik kasutada koduarvutis. Tegelikult uuris R. Brednich seda teemat enam kui viis aastat, tehes seda – nagu kunagi ammu vennad Grimmid – *armchair researcher*'i kombel sõprade abiga.

Sellele vastavalt kirjeldab ta ka oma valikupõhimõtteid trükiseks – meilihuumor, kogu maailma isiklike teadete peegel ja sellega ka teatud filtreerimise läbinud materjal. Selle kõrval oli tal veel teisigi filtreid. Nimelt käsitleb ta tänuväärset kombel selliseid tekste, kus jutu-uurimi-

se võtmes võib märgata traditsioonilisi vorme ja sisu, aga ka teatud suundumusi. Üks neist paistab rääkivat vastu alguses tehtud märkusele (naljad lähevad pidevalt lühemaks), sest internetihuumor venib üha pikemaks (lk 21), kuna uued kasutajad on lihtsalt harjunud suuremate tekstihulkadega ja neil on ka teatavad intellektuaalsed võimed, mis – ja siin peab Brednichiga nõustuma – omakorda nalja tasemele mõju avaldavad.

Ülimalt huvitav on ka R. Brednichi märkus nn rahvaluuletamise eepilisest seadustest, mis uues meediumis üha küsitavamaks muutuvad. Viisalt püsivad ka tuntud motiivid, mis ilmuvad variantidena uues kuues, aga see fenomen on erialainimesele mõistagi tuntud. Tähelepanuväärsemaid innovatsioone on R. Brednichi arvates nn listid, mida vastuvõtjad ainult selles n-ö kumulatiivses meediumis enam-vähem ideaalilähedalt lõputult edasi saavad kirjutada.

Mulle tundub tähtsana ka R. Brednichi märkus uurimispotentsiaali kohta: kommunikatiivsete protsesside antropoloogia pöörab keskmiselt rohkem tähelepanu internetile kui televisioonile, eriti noorte meediatarbimist analüüsides. Lisaks sellele on lisandunud muidki muutusi, mida pole veel üldse uuritud, näiteks humoristlikud digitaalsed slaidiesitlused (Power Point) ja MPEG-formaadis lühivideod.

Järgnevatil 127 leheküljel pakutavad heal tasemel tekstid on enamjaolt tööpoolest suurepärased. Uus antoloogia, mis teadusliku *glocalization*'i mõttes peaks ilmuma ka teistes keeltes, on R. Brednichi kingitus austajaskonnale ja suurendab seda kindlasti. Autor mainib kavalalt, et tema raamatu lugejad on selle ära teeninud...

Sabine Wienker-Piepho

Uurimus vene emigrantide rühmaidentideedi erijoontest

Tsypylma Darieva. *Russkij Berlin: Migranten und Medien in Berlin und London. Zeithorizonte 9.* Münster: Lit-Verlag 2004, 301 lk.

Tsypylma Darieva saksakeelne monograafia põhineb tema doktoritööl ja analüüsib Londoni ja Berliini vene emigrantide kogukondi. Meediaanalüüs lähtub kategooriatest etniline identiteet, riigi ametlik immigratsioonipoliitika, etniline ja poliitiline marginaliseerumine.

Autori väitel on vene emigrantide meedia unikaalne sotsiaalne võrgustik, mis erineb teistest tuntud diasporaaliikmete koondamise strateegiast. Londoni ja Berliini vene kogukonnad erinevad näiteks antropoloogias piisavalt analüüsitud Aasia ja Aafrika päritolu diasporaadest

selle poolest, et selle liikmed on suhteliselt noored (enamik inimesi rändas välja alles pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist) ja neis kogukondades on ebaproportsionaalselt palju kõrgharidusega inimesi. See, samuti inimeste kogemus sotsialistlikus ja postsotsialistlikus siirdeühiskonnas põhjustabki erinevusi võrgustiku loomise strateegias.

T. Darieva uurimuses on kesksel kohal identiteet. Autor demonstreerib, kuidas nõukogude kategooria 'rahvus' mõjutab siiani inimeste enesepilti. Teine raamatut läbiv teema on, kuidas riigi erinev poliitika erinevate immigrandide rühmade suhtes kujundab ka nende rühmade erinevad identiteedid. Berliinis on erinev juuriidiline staatus juudi ja saksa päritolu immigrandidel, mis on tekitanud neil ka erineva rühmaidentiteedi.

Londonis kuuluvad venelased samasse kategooriasse kõigi immigrandidega ja seega peavad nad ennast teistega ühte rühma kuuluvaks. Samas näitab T. Darieva, et peale erinevuste on kõigil vene immigrandide rühmadel palju ühisnimetajaid, millest ennekõike vääriavad nimetamist ühine keel ja päritolu. Autor väidab, et venelaseks olemine (*Russensein*) on kultuuriekspereiment, mis eeldab spetsiifilist arusaama ruumist ja ärist, pealesunnitud eksotismi ja muid elemente.

T. Darieva raamat on laiemalt huvipakkuv ja väärt tutvumist mitte üksnes neile, keda huvitavad venelased ja vene diasporaad, vaid ka lugejaile, keda huvitab diaspora kui teaduslik teema erinevates aspektides.

Aimar Ventsel

